

PROBLEMELE SOCIALE ALE TRANZIȚIEI LA ECONOMIA DE PIAȚĂ

Maria MOLNAR
Maria POENARU

1. Orientarea socială - o necesitate

Studiul literaturii de specialitate, al experienței și practicii tranziției la economia de piață evidențiază faptul că preocupările privind reforma vizează, în principal, componentele economice ale acesteia, respectiv cele referitoare la funcționarea sistemului economic, echilibrul și eficiența, structura economiei și relațiile sale cu economia mondială. Accentul este pus într-o măsură deosebită pe aceste elemente ale strategiei de trecere la economia de piață, iar soluțiile sînt astfel gîndite și dezbătute, încît uneori pare că sînt uitate obiectivele sociale ale reformei, iar soluționarea problemelor sociale capătă o importanță secundară, limitîndu-se la rolul corectiv al protecției sociale. Această orientare este firească dacă se are în vedere că numai o economie performantă poate susține creșterea nivelului de trai, rezolvarea problemelor sociale, în general. Important este ca reforma economică, tranziția la economia de piață să nu fie privită ca un obiectiv în sine, rupt de problemele sociale, ci dimpotrivă, ca suport necesar realizării obiectivelor social-umane.

Experiența de pînă acum a țărilor est-europene, ca de altfel și cea a țărilor occidentale demonstrează că aspectele sociale ale dezvoltării nu pot fi și nu trebuie neglijate sau marginalizate. Aceasta pentru că obiectivele sociale nu se realizează automat, odată cu dezvoltarea economică, fiind necesară orientarea în acest sens a strategiei dezvoltării economice. Altfel, măsurile de politică economică pot avea și unele consecințe grave în plan social, care la rîndul lor devin factori de restricționare și de frînare a dezvoltării.

Luarea în considerare a problemelor sociale în concepția și conducerea procesu-

lui de reformă are o importanță deosebită în cazul României, unde nivelul de trai al populației este scăzut, acest aspect constituind, de altfel, una din principalele cauze ale prăbușirii vechiului sistem. De aici derivă natural aspirația spre o viață mai bună, precum și o mare sensibilitate a populației la modificările - pozitive sau negative - în acest domeniu. Avînd în vedere aceste aspecte, apreciem că racordarea cît mai directă și transparentă a programului de reformă la problemele sociale concrete ale populației din țara noastră constituie cel mai important element care poate conferi credibilitate reformei și asigura implicarea populației în înfăptuirea acesteia.

Necesitatea unei mai bune racordări a măsurilor de reformă la problemele sociale este tot mai pregnant pusă în evidență de evoluția îngrijorătoare a unor fenomene negative în plan social, generate pînă în prezent de reformă: inflația, șomajul, polarizarea veniturilor și accentuarea sărăciei, persistența deficitului pe piața bunurilor de consum, scăderea motivației în muncă, amplificarea corupției etc. Astfel de fenomene ar putea lua dimensiuni imprevizibile, greu de contracarat, avînd în vedere costurile mari pe care le generează. Ele se pot ușor transforma în factori distructivi ai reformei, cu deosebire dacă dau naștere unor tensiuni și convulsii sociale. Pentru a evita o asemenea eventualitate, ar fi necesară preîntîmpinarea și atenuarea acestor efecte, prin măsuri adecvate, prin imprimarea unui anumit ritm și a unei anumite succesiuni realizării programului de reformă. Probleme sociale apar astfel ca un element de referință în concepția și realizarea reformei, iar dimensiunea acestora - a celor acumulate în vechiul sistem la care se adaugă cele generate de reformă - devine un factor obiectiv de care trebuie să se țină seama în elaborarea și înfăptuirea progra-

mului de reformă. Aceasta cu atât mai mult cu cât gradul de suportabilitate a degradării nivelului de trai și capacitatea de adaptare la noile condiții de viață sînt limitate.

Reforma și protecția socială

O problemă specială, cu consecințe puternice asupra reformei, se ridică în legătură cu resursele tot mai mari pe care le presupune soluționarea problemelor sociale. Avem în vedere că nivelul scăzut de dezvoltare economică, funcționalitatea extrem de precară a sistemului economic, cu tendințe pronunțate de involuție, micșorează posibilitățile de soluționare a problemelor și deteriorează raporturile și legăturile firești între aspectul economic și cel social al dezvoltării. Chiar dacă o anumită scădere a producției se consideră normală în condițiile unei reforme radicale, declinul economic înregistrat în ultima perioadă în țara noastră a luat proporții mult prea mari¹⁾, conducînd la micșorarea drastică a resurselor de care dispune în prezent economia națională, necesare atât soluționării problemelor sociale, cât și relansării economiei.

Pe de altă parte, o serie de "reparații" de natură socială acordate diferitelor categorii de populație, deseori sub presiunea mișcărilor revendicative, precum și măsurile de atenuare a efectelor negative în plan social ale reformei (compensațiile pentru majorarea prețurilor de consum, de pildă) au absorbit și absorbit un volum mare de resurse, în principal necorelat cu volumul producției, limitînd pe cele necesare investițiilor. "Protecția socială" acordată în fața riscurilor induse de reformă se îndepărtează astfel de posibilitățile reale ale economiei naționale, ceea ce conduce, îndeosebi în anumite segmente importante ale sistemului economico-social, la o ruptură între economic și social. Or, experiența multor țări a demonstrat că progresul social este însoțitorul firesc al progresului economic, că îmbunătățirea substanțială și de durată a condițiilor de viață ale populației și alte obiective ale politicii sociale se realizează numai pe temeiul dezvoltării economice, favorizînd la rîndul lor această dezvoltare. Nu este lipsit de interes să amintim și faptul că autonomizarea unui segment atât de important al socialului,

cum este securitatea socială, a condus în unele țări est-europene, dar și în cele vest-europene, la o creștere a cheltuielilor sociale, apreciată ca deosebit de mare; după părerea unor specialiști aceasta ar constitui una din cauzele încetinirii creșterii economice, ale crizelor care se manifestă.

În țara noastră, măsurile de protecție socială promovate în prezent îndeplinesc, după părerea noastră, numai un rol de atenuare și temporizare a problemelor sociale, avînd în schimb un efect direct și negativ asupra producției și, respectiv, asupra posibilităților de rezolvare reală și de fond a problemelor sociale grave cu care se confruntă populația. Nefiind însoțită de măsuri de dezvoltare și stimulare a producției de bunuri de consum, la care se înregistrează un puternic deficit²⁾, actualele măsuri de protecție socială au un pronunțat caracter inflaționist, determinînd, în același timp, creșterea șomajului și amplificarea blocajelor financiare și materiale din economie, aducerea întreprinderilor în situație de criză și, în consecință, scăderea producției.

Astfel, dacă avem în vedere că, de pildă, compensațiile pentru creșterea prețurilor de consum sînt acordate din fondul de salarii al unităților economice, acest mecanism de protecție conduce la creșterea costurilor. În consecință, pentru supraviețuire (avînd în vedere și creșterea prețurilor la materii prime, materiale și energie), întreprinderile vor proceda fie la renunțarea la o parte din forța lor de muncă, aceasta însemnînd șomaj, fie la creșterea prețurilor de vînzare ale produselor lor. În cazul în care șomajul crește (și posibilitatea pare a fi foarte mare, dacă avem în vedere și restructurarea economiei), dincolo de problemele pe care le ridică necesitatea recalificării forței de muncă și a creării de noi locuri de muncă, va spori presiunea asupra bugetului de protecție în caz de șomaj. În condițiile în care șomajul va înregistra proporții mari este greu de crezut că acest buget va mai putea face față cheltuielilor.

În cazul în care soluția adoptată la nivelul unităților economice este de a recurge la creșterea prețurilor (soluție practic inevitabilă după părerea noastră), aceasta înseamnă un nou pas pe spirala

inflaționistă, cu consecințe dezastruoase asupra puterii de cumpărare a majorității populației. Din păcate, cele două fenomene (inflația și șomajul) se manifestă concomitent, potențându-se reciproc, iar așa-numitele măsuri de protecție socială își pierd rapid semnificația, accentuând în fapt elementele de criză, atât în sfera socială, cât și în cea economică.

Modalitatea de acordare a compensațiilor pentru creșterea prețurilor de consum a avut, deosebi în prima etapă de aplicare a acestei măsuri, un puternic impact asupra nivelării câștigurilor din muncă ale salariaților; aceasta și datorită faptului că volumul mare al compensațiilor a absorbit mare parte din resursele pe care unitățile economice le-ar fi putut aloca pentru diferențierea mai mare a salariilor și constituirea unui sistem stimulativ de remunerare a lucrătorilor. În aceste condiții a fost limitat câmpul de manifestare a liberalizării salariilor tocmai în direcția necesară impulsivității creșterii producției. Accentuarea funcției sociale a repartiției a venit astfel în contradicție cu funcțiile de stimulare și de echilibru ale repartiției, iar în condițiile noastre, realizarea fiecăreia dintre aceste funcții are o importanță capitală. Procesul de liberalizare a salariilor, însoțit de creșterea relativ mare a acestora, a contracarat într-o anumită măsură efectul nivelator al compensațiilor. Această creștere a salariilor, realizată independent de evoluția producției și productivității muncii, va conduce în mod cert la o creștere în continuare a costurilor și prețurilor cu influențe nefavorabile în sfera economică și în cea socială, deopotrivă.

Menționăm faptul că pericolul nivelării salariilor, fenomen nedorit din multiple motive, se menține dacă indexarea salariilor este concepută în sistem regresiv, sistem care ar putea fi preferat dacă se dorește o creștere cât mai mică a masei salariale și o protecție mai bună a salariaților cu venituri mai mici.

Referindu-ne la compensații, sistem de indexare și ajutor de șomaj, pilonii sistemului de protecție socială care însoțesc reforma din țara noastră, trebuie subliniat faptul că, dincolo de cheltuielile mari pe care le presupun și implicațiile nefavorabile asupra producției și echilibrului economic,

ele nu se materializează într-o protecție socială reală în fața riscurilor inflației și șomajului. Chiar în condițiile asigurării compensațiilor și ajutorului de șomaj, precum și ale indexării veniturilor, nivelul de trai al populației înregistrează o scădere considerabilă³⁾. Din păcate acesta este doar începutul unui proces de erodare continuă și greu de stopat a nivelului de trai, dacă avem în vedere semnalele înregistrate până în prezent privind mersul reformei și funcționalitatea sistemului economico-social.

Studiul problemelor sociale cu care se confruntă în prezent țara noastră relevă importanța pe care o prezintă cunoașterea acestor probleme, a evoluției lor sub impactul măsurilor de reformă economică, precum și a efectului pe care modul de soluționare a lor îl are asupra economiei. În opinia noastră, cunoașterea problemelor sociale și a evoluției acestora se constituie într-un important element de diagnoză privind starea și funcționalitatea sistemului economico-social, o premisă fundamentală pentru evaluări corecte în scopul stabilirii direcțiilor de acțiune, ritmului și măsurilor concrete de reformă.

2. Costul social - element de referință

Un loc aparte în alegerea strategiei reformei, a căilor și etapelor realizării ei îl ocupă evaluarea costului social al reformei.

Definit într-un sens larg, costul social al reformei cuprinde totalitatea cheltuielilor necesare soluționării problemelor sociale, atât a celor vechi, acumulate în timp, cât și a celor noi, generate de reformă, precum și totalitatea pierderilor de resurse și daunelor pe care le înregistrează populația și societatea în cursul reformei. Este o categorie deosebit de complexă, care conține nu numai elemente măsurabile, exprimate în indicatori economici și sociali, ci și elemente necuantificabile, resimțite în plan psihosocial, al relațiilor interumane. Între elementele fundamentale care definesc conținutul costului social al reformei intră totalitatea cheltuielilor implicate de realizarea reformelor în domeniul ocrotirii sănătății, învățămîntului, securității sociale (pensiilor, alocațiilor familiale, asistenței sociale etc.), cheltuielile de protecție a populației împo-

triva șomajului (ajutor de șomaj, cheltuieli de recalificare și plasare a șomerilor, de creare a noi locuri de muncă) și a inflației (compensații, sporuri de venituri datorate indexării, subvenții pentru menținerea la un anumit nivel a prețurilor bunurilor și serviciilor de consum). O altă componentă importantă a costului social al reformei o constituie scăderea veniturilor populației datorată șomajului, precum și diminuării puterii de cumpărare, evaluată pentru toate categoriile de populație. Nu mai puțin importante sînt și o serie de elemente necuantificabile care afectează viața umană în noile condiții cum ar fi, de pildă, traumele psihice și morale determinate de fenomenul șomajului.

Pentru reușita tranziției la economia de piață o importanță hotărîtoare prezintă evaluarea costului social în diferite variante de strategie și judecarea dimensiunii și structurii lui, în corelație cu costul eco-

nom ic al reformei, într-o viziune pe termen scurt, mediu și lung deopotrivă, cunoscînd posibilitățile societății de a-l acoperi, capacitatea și disponibilitatea populației de a-l suporta. Deși extrem de complexă și dificilă, marcată de o multitudine de elemente de incertitudine, această evaluare este indispensabilă pentru fundamentarea reformei. De asemenea, pe parcursul realizării reformei, se impune evaluarea permanentă a costului său efectiv, în vederea aprecierii corectitudinii alegerii inițiale a căilor și instrumentelor, a concordanței acestora cu starea de fapt a economiei și comportamentul agenților economici și pentru adoptarea operativă a corecțiilor necesare. În acest context este foarte importantă decelarea acelor elemente ale costului care țin de existența și apariția unor factori obiectivi de cele determinate de erori în concepția și implementarea reformei.

Note:

1) Într-o anumită măsură declinul economic este o expresie a prelungirii și manifestării vizibile a efectelor lipsei de eficiență a vechiului sistem social economic. El este determinat și de transformările radicale în mecanismul de funcționare și în structura economiei naționale, de dificultățile și disfuncționalitățile care apar iminent în acest proces. La aceste cauze se adaugă însă și unele care țin de concepția și implementarea reformei: insuficienta coordonare și adaptare la realitățile economiei românești a măsurilor de reformă, neluarea în considerare în fundamentarea acestor măsuri a reacției agenților economici etc.

2) Liberalizarea prețurilor, așa cum a fost concepută și aplicată, nu s-a dovedit un instrument eficient de stimulare a producției.

3) Indexarea veniturilor este gîndită în condițiile actuale din țara noastră în așa fel încît să acopere numai o parte din creșterea prețurilor de consum.